
Chorvatsko - rok poté

Chorvatsko - rok poté

Chorvatsko - rok poté

K demokracii a Evropě neexistuje alternativa

Vážený pane rektore,
vážený pane prorektore,
vážené dámy a pánové,

především mi dovoluji upřímně poděkovat za vřelá slova, která mi zde byla adresována, i za pamětní medaili Univerzity Karlovy, kterou jsem měl čest převzít. Je to uznání, které těší, ale i zavazuje.

Pozvání, abych proslavil přednášku na Univerzitě Karlově, v staroslavném Karolinu, vědecké a vzdělávací instituci, jejíž počátky sahají do dávného 14. století, vnímám jako uznání nejen mně osobně, ale i Chorvatské republice a cestě, po které se nenávratně vydala po parlamentních a prezidentských volbách na počátku minulého roku.

Jsem rád, že právě zde na Karlově univerzitě, která ve svých dlouhých a bohatých dějinách byla vždy zdrojem vědění, ale i symbolem české státnosti, mohu promluvit o hlavních rysech cesty, jíž Chorvatsko prošlo od vyhlášení samostatného státu před desíti lety, a naznačit směr dnešního vývoje. Ten směr je velmi dobře definován v samém názvu přednášky: Chorvatsko, rok poté - k demokracii a Evropě neexistuje alternativa. Aby bylo možno pochopit, proč je třeba zdůrazňovat, že Chorvatsko vidí svou budoucnost jen a výlučně v demokratickém vývoji a v sjednocené Evropě, je třeba připomenout nejen mezinárodní poměry, za nichž vznikl samostatný chorvatský stát, ale i první léta našeho samostatného života na světové scéně - až do počátku minulého roku.

Vážené dámy a pánové,

Chorvatsko se jako samostatný subjekt objevilo na mezinárodní scéně v čase všeobecného rozpadu komunistického systému v Evropě.

Vystoupení naší země z jugoslávské federace příznivě ovlivnily dva druhy činitelů. Na jedné straně zmizely soudržné faktory, díky nimž se Jugoslávie udržela pohromadě, a na druhé straně - nastaly okolnosti, v nichž se hroutil komunistický systém.

Jugoslávie jako státní útvar sdružující jihoslovanské národy byla ve dvacátém století utvořena dvakrát. Po první světové válce, tedy po rozpadu Rakouska-Uherska, v němž jsme stejně jako Češi žili několik století, byla ve Versailles za podpory vítězných mocností Dohody vytvořena první, královská Jugoslávie. Druhá, socialistická, vznikla po druhé světové válce za podpory vítězných mocností protihitlerovské koalice.

Jak první, tak druhá Jugoslávie zanikla v moři krve. Jugoslávská myšlenka, která byla v historických poměrech, kdy vznikla, pokroková, ale dlouhodobě se ukázala jako prostě neuskutečnitelná, dnes nenávratně patří minulosti a dějinám. Říkávám, že i kdyby někoho na území bývalé federace napadlo pokusit se Jugoslávii obnovit, svět by nám to, právě poučen zkušenostmi minulosti, jednoduše nedovolil.

Jugoslávské federativní společenství, to druhé, uchovávaly tři soudržné prvky. Za prvé Tito a jeho charisma, za druhé - komunistická strana, která byla mnohonárodní, a za třetí - jugoslávská armáda.

Tito zemřel v roce 1980. V následujícím desetiletí se komunistická strana, valnou měrou vinou Miloševicovy velkosrbské politiky, vydala cestou, která ji přivedla k rozpadu na republikové strany, a armáda se přiklonila k Miloševicovi.

To vše se dělo v době Gorbačova, glasnosti a perestrojky, konce studené války, pádu berlínské zdi a počátku rozkladu evropského komunistického systému, jemuž dominoval Sovětský svaz. Tak prakticky současně zmizely vnější podmínky, které vyhovovaly udržení Jugoslávie a dokonce činily tento stát ve světovém rámci potřebným, a z vnitřního hlediska, jak jsem řekl, zmizely faktory pospolitosti, které ji udržovaly.

Trvanlivost Jugoslávie se vyčerpala. Už prostě dosloužila.

Právě tou dobou v jedné z republik tehdejší Jugoslávie, v Srbsku, a záhy nato i v Černé Hoře, uchopil všechny opratě do rukou Slobodan Milošević, politik, který jihovýchodní Evropu uvrhl do nepředstavitelné tragédie a který, tím jsem si jist, skončí svou kariéru před soudci Mezinárodního soudu pro válečné zločiny v Haagu. Milošević ještě tehdy hrál roli přesvědčeného komunisty a pod maskou úsilí o udržení Jugoslávie bez sebemenších skrupulí a ohledů odstraňoval své politické odpůrce a uvedl do života koncepci velkého Srbska, navíc etnicky čistého. Tato koncepce nebyla bohužel v té době rozpoznána a Milošević jak na Západě, tak na Východě, kde existovaly dokonce i jisté sentimentální pohledy na Jugoslávii, získal přinejmenším mlčenlivou podporu.

Je třeba zdůraznit, protože se kolem toho zvláště v zahraničí ještě dnes vyskytují jisté pochybnosti, že Milošević komunismu i nacionalismu, na jehož kartu záhy vsadil, využíval pouze jako prostředku k získání a udržení moci. Mobilizoval a homogenizoval srbský národ na základě teze, že Srbové mimo hranice Srbska dávají právo sahat po cizím území.

Rozpoutal čtyři války - ve Slovinsku, v Chorvatsku, v Bosně a Hercegovině a v Kosovu. Všechny čtyři války prohrál. Jugoslávie se rozpadla v krvi a plamenech, tisíce a tisíce lidí zahynuly nebo byly povražděny, statisíce musely opustit své domovy. Rozpad Jugoslávie vejde do paměti genocidou a tzv. etnickými čistkami, válečnými hrůzami, jaké Evropa neviděla od druhé světové války a o nichž byla přesvědčena, že už je nikdy neuvidí.

Pane rektore,
pane prorektore,
dámy a pánové,

Milošević byl loni v Srbsku zbaven moci a doufám, že to je začátek procesu, v němž Srbsko a srbský národ pohlédnou do očí pravdě o uplynulém desetiletí a vyvodí z toho potřebné důsledky. Nestačí totiž, že odešel Milošević. Musí odejít i jeho velkosrbská, imperiální politika. Nemělo by se zapomínat, že Miloševiče svrhla velmi pestrobarevná koalice, v níž jsou jak představitelé proevropského Srbska, tak i ti, kteří za jediný Miloševičův hřích považují to, že své válečné cíle nedokázal uskutečnit.

My v Chorvatsku rozhodně vítáme proměny započaté v Srbsku, protože je samozřejmě v našem zájmu, aby Srbsko jako země, s níž máme společnou hranici, směřovalo k demokracii. A jeho postupné začleňování do integračních proudů by napomohlo i stabilizaci poměrů nejen na jihovýchodě Evropy, ale i na celém starém kontinentu.

Chorvatsko muselo v uplynulých letech splnit určité podmínky a přijmout jisté standardy a projít jistými procedurami, aby se dostalo do mezinárodních organizací, získalo přístup do Rady Evropy a Partnerství pro mír, bylo přijato do Světové obchodní organizace a otevřelo si dveře do Evropské unie. Očekáváme, že touž cestou projde také Srbsko. Abych byl naprosto jasný: fascinace novými vládci v Bělehradě, která je leckde v zahraničí zřejmá, není a nesmí být důvodem, aby se v některých klíčových otázkách Srbsku příliš povolovalo. To by konec konců nebylo dobré ani pro Srbsko samé, o jeho vztazích se sousedy nemluvě.

Považoval jsem za nutné všechno toto povědět, protože bez širšího kontextu si nelze udělat ani správný obraz o zrodu nového chorvatského státu, ani o jeho cestě k opravdové demokracii a k Evropě, o cestě, která začala o něco více než před rokem.

Vážené dámy a pánové,

ústava Jugoslávie z roku 1974 zahrnovala právo na sebeurčení federálních jednotek, republik. Chorvatsko, z vůle obrovské většiny svých obyvatel, tohoto svého práva využilo. Náзор, který bylo možno slyšet v některých kruzích, že právo na sebeurčení bylo spotřebováno v okamžiku, kdy došlo ke sdružení v jugoslávskou federaci, je mylný a právně neudržitelný.

Chorvatsko bylo utvořeno v hranicích, které byly na základě rozhodnutí Badinterovy komise později uznány jako jeho mezinárodní hranice. Musím však zcela otevřeně říci, že mocenská politika Franja Tudjmana v sobě zahrnovala i aspirace vůči cizím územím. Právě kvůli sotva zastřeným pokusům chorvatské politiky připojit k Chorvatsku část sousedního, mezinárodně uznaného státu Bosny a Hercegoviny, jsme se ve vztahu k mezinárodnímu společenství dostali do praktické izolace.

A protože se Chorvatsko tuto ambici pokusilo realizovat i silou zbraní, proměnilo se v očích mnoha lidí z oběti agrese v agresora. Pokud jde o mne, já jsem kvůli nesouhlasu s takovou politikou opustil vysokou státní funkci i stranu Franja Tudjmana a vydal se jinou cestou. Nemohu říci, že byla vždy lehká, ale musím říci, že to byla jediná cesta, kterou jsem mohl jít.

Stejně otevřeně musím povědět i následující: je sice pravda, že část srbského obyvatelstva v Chorvatsku podlehla manipulacím Slobodana Miloševiče a za pomoci jugoslávské armády, která se rozkládala a měnila v armádu srbskou,

se pustila do otevřené vzpoury proti Chorvatsku, ale pravda je také to, že Tudjman podnikl mnohé kroky, které musely v Srbech v Chorvatsku vyvolat nepřátelství, a že války využil k tomu, aby snížil jejich počet v souladu se svými představami, že v Chorvatsku by nemělo žít více než 3 % Srbů z celkového počtu obyvatel.

V tomto kontextu mělo Chorvatsko i velmi pochybný vztah k lidským právům, a jeho spolupráce se soudem pro válečné zločiny v Haagu, k níž se zavázalo i zvláštním zákonem, začala váznout v témž okamžiku, kdy se objevila perspektiva, že se začnou vyšetřovat a potom i soudit zločiny, které spáchala chorvatská strana - ať už v Bosně a Hercegovině, nebo v samém Chorvatsku.

Válka způsobila velkou spoušť a vyžádala si obrovské finanční prostředky. To však nejsou jediné příčiny těžké hospodářské situace, v níž se dnes naše země nachází. Během deseti let vlády Chorvatského demokratického společenství byla uplatněna i mylná koncepce privatizace, která umožnila, aby značná část kapitálu, který ještě existoval, prostě "odplynul" ze země. Ze všech těchto důvodů představuje dnes Chorvatsko oloupenou a ochuzenou zemi.

Počet nezaměstnaných se blíží 400 000 a na zhruba milion zaměstnaných vychází milion důchodců. Nemusím jistě zvlášť zdůrazňovat, že se to dlouhodobě prostě nedá vydržet. Proto v každém svém vystoupení v zahraničí vyzývám k pomoci Chorvatsku. Jenže vždy podtrhuji: nepotřebujeme už charitativní pomoc. Potřebujeme zahraniční investice na ziskovém základě, investice, které umožní opětovný rozvoj našeho hospodářství a vytvoření nových pracovních příležitostí.

Naši cestu k demokracii, která nám - logicky - otevírá také dveře sjednocené Evropy, občas ztěžují projevy pravice a sil poražených ve volbách, jaké jsme nedávno zažili ve Splitu a ještě některých městech, včetně Záhřebu. To nás však nezmate ani nezmaří naše úsilí. Abych připomněl tezi z názvu této přednášky, tezi, která spočívá v základech nové zahraniční i vnitřní politiky naší země: k demokracii a Evropě neexistuje alternativa. Budte ujištěni, že na to nezapomeneme.

Vážené dámy a pánové,

parlamentními volbami v lednu a prezidentskými volbami v únoru minulého roku byly vytvořeny možnosti, aby se Chorvatsko vydalo cestou opravdové demokratizace. Svět se vůči nám otevřel a je nyní na nás, abychom nezklamali ani očekávání světa, ale ani očekávání našich voličů, kteří nám dali mandát k politice změn.

A když už mluvím o změnách, řekl bych nejprve, že jsme nedávnými změnami ústavy omezili pravomoci prezidenta republiky. To byl, mimochodem, také jeden z mých předvolebních slibů. O systému platném do včerejška se obvykle říká, že byl poloprezidentský. Jenže on byl vlastně prezidentský, ba ještě víc než to. Franjo Tudjman rozhodoval o všem - o tom, jak bude vypadat státní znak, o tom, kdo se stane ministrem, ale i o tom, kdo bude trénovat chorvatskou fotbalovou reprezentaci. Chorvatsko bylo zároveň přísně centralizovanou zemí, kde ústředí rozhodovalo o všem a všichni žili pro ústředí. Vláda byla zodpovědná prezidentovi, a ne parlamentu.

Nyní máme parlamentní systém, v němž prezident republiky na základě volebních výsledků pověřuje mandátem k sestavení vlády. Vládu potvrzuje parlament a jemu je vláda zodpovědná.

Soudnictví zbavujeme poručnictví politiky a důsledně uskutečňujeme dělbu moci - na zákonodárnou, výkonnou a soudní.

Funkci hlavy státu jsme však nezúžili na výlučně ceremoniální. Vysvětlím proč. Domnívali jsme se, že v systému musíme mít jeden pevný bod, oporu, která bude moci sehrát svou roli v možných krizových situacích. Jsme demokracie, která se teprve rozvíjí, a musíme počítat i s takovou možností. Proto prezident, abych řekl jen to nejnnutnější, společně s vládou formuje zahraniční politiku státu, je vrchním velitelem ozbrojených sil v míru i ve válce a vykonává i jistou míru dohledu nad vojenskými zpravodajskými službami. A to je ten pevný bod systému, o němž mluvím. Kdybychom byli vytvořili přísně ceremoniálního prezidenta, mohlo by se stát, že by se v nějaké krizi problémy začaly řešit mimo systémové instituce, a tím by se pak vytvořily jen nové problémy, které by nešlo řešit. Tomu jsme se prostě chtěli vyhnout.

Vyšetřujeme hospodářské zločiny a někteří, kteří jsou podezřelí, že za ně nesou zodpovědnost, již stojí před soudem. Snažíme se do země dostat zpět kapitál, který z ní byl protizákonně odčerpán. Musím říci, že nejsem tak docela spokojen s rychlostí, s níž se to vše děje. Otevřely se mnohé aféry, ale žádná ještě není uzavřena.

Už jsem se zmínil, že Chorvatsko bylo v Tudjmanově době přísně centralizovanou zemí. Nyní rozhodování v mnoha otázkách převádíme z centra na nižší úroveň. Ale - nejen rozhodování, nýbrž i prostředky. Takže rezortní ministr v Záhřebu už nebude rozhodovat, kdo bude spravovat mateřskou školu v některé zapadlé vesnici, ani kdo bude ředitelem zdravotního střediska v městečku na nejzazším jihu Chorvatska. To se stává věcí rozhodování lokálních orgánů a jejich rozhodnutí budou jistě správnější než ta, která by dělala centrum.

Média zbavujeme diktátu stávající moci. Neznamena to však, že naše média jsou imunní proti vlivu každodenní politiky, a to vlivu často i krajně negativnímu. Měli jsme příležitost se o tom přesvědčit při nedávných, už zmíněných projevech pravicových sil. V době, kdy seriózní výzkumy veřejného mínění svědčí o tom, že pravice se netěší velké podpoře

veřejnosti, že dokonce i většina veteránů je pro to, aby se soudně stanovila individuální zodpovědnost každého člověka podezřelého z válečných zločinů, některá média líčila pravicové síly jako autentické představitele a tlumočníky nálad většiny voličské základny.

Lidská práva jsme i v praxi rozšířili na všechny občany. Donedávna selektivní uplatňování zákonů vedlo k tomu, že těchto práv požívali pouze příslušníci většinového národa, což je - přirozeně - neslučitelné s pojmem právního státu.

Spolupráci s haagským soudem stavíme na nové základy. Třebaže jsou v součinnosti s ním ještě jisté rozpaky i prodlevy, vláda i já jako prezident republiky jsme rozhodnutí s touto institucí založenou Spojenými národy plně a v dobré víře spolupracovat.

Pracujeme na obnově všech pobořených domů a stavení. Rádi bychom s tím byli hotovi do konce letošního roku. Rovněž si přejeme, aby se vrátili všichni uprchlíci a vyhnanci. Potvrzujeme tak zralost naší demokracie. Nemluvíme tu ani jen o uprchlých a vyhnaných Chorvatech, ani jen o uprchlých a vyhnaných Srbech, mluvíme prostě o občanech Chorvatské republiky, kteří v uplynulých letech opustili nebo museli opustit svou zemi. Všichni, kteří se chtějí vrátit, mají právo se vrátit a my jim musíme umožnit, aby toto své právo naplnili bezpečně a důstojně. Odvolám se ještě jednou na nejnovější výzkumy veřejného mínění, které svědčí o tom, že takovouto politiku schvaluje mezi 54 a 79 procenty obyvatel, v závislosti na regionech, kde se výzkumy prováděly.

Válečné zločiny, bez ohledu na to, kdo je spáchal, budeme vyšetřovat, a válečné zločince poženeme před tvář spravedlnosti - ať už v Chorvatsku, nebo v Haagu. Víme, že to nepůjde vždy snadno. Ti, kteří se toho bojí, jsou připraveni využít každé záminky, aby takovouto politiku podkopávali. Nás to však nezviklá. Proč? Protože víme, že k demokracii a Evropě neexistuje alternativa a s hypotékou nevyjasněných válečných zločinů nemůžeme ani budovat demokracii, ani nevstoupíme do sjednocené Evropy.

Je jasné, že pouze individualizace zločinů může zabránit obviňování celých národů. Národy nejsou a nemohou být zodpovědné za zločiny. Zločinci mají vždy svá jména a příjmení a zločin nemá národnost.

Konečně, budeme provádět politiku přísného dodržování práv menšin. Zastávám dokonce názor, že menšiny mají být pozitivně diskriminovány, tj. že jejich příslušníkům je třeba v některých oblastech zajistit i poněkud větší práva, aby se v moři většinového národa cítili bezpeční a chránění. Ani to nepůjde vždy lehce, i zde však musím opakovat: chceme-li, aby Chorvatsko vyhovělo všem standardům demokratické společnosti a získalo legitimaci ke vstupu do sjednocené Evropy, pak se od takové politiky nelze odchylovat a odchylovat se od ní nebudeme.

Budeme se starat o příslušníky chorvatského národa mimo Chorvatsko, budeme je však považovat za spojenci se zeměmi, kde žijí.

To, co je v souvislosti s menšinami podstatné, je následující: menšiny nikomu a nikdy nesmějí být záminkou k projevování jakýchkoli nároků vůči zemím, kde žijí. To je naše stanovisko, ale samozřejmě že takové stanovisko očekáváme i od dalších zemí regionu, a s ohledem na to, co se odehrálo v nedávné minulosti - zejména od Srbska.

Půjdeme, zdůrazňuji znovu, dál cestou, která nás vede k sjednocené Evropě, přičemž bych rád řekl, že jsem pevným stoupencem tzv. individuálního přístupu. Zvláště mě potěšilo, že tuto koncepci přijal i záhřebský summit Evropské unie, na němž Chorvatsko začalo jednat o dohodě o přidružení a stabilizaci. Sám individuální přístup objasňuji obvykle příměrem v tom smyslu, že země aspirující na členství v Evropské unii k ní musí plout v regatě, a ne v konvoji.

Jak víte, v regatě dopluje k cíli jako první ten, kdo umí nejlépe využít větru. Méně obratné to však nikterak neblokuje: i ti k cíli dorazí, jen později. Na druhé straně v konvoji se rychlost celého konvoje určuje podle toho nejpomalejšího, takže ten, kdo by mohl plout rychleji, musí zpomalovat, aby celá skupina dorazila do přístavu společně. Vybojovali jsme princip regaty, a to je dobře. Skutečně neexistuje jediný důvod, proč by bylo nutné, aby na cestě k Evropské unii pomalejší diktovali tempo přibližování těm, kteří v tom mohou být rychlejší.

Tato koncepce není v žádném rozporu s rozvojem regionální spolupráce. Dodal bych, že Chorvatsku nevádí, že rozvoj regionální spolupráce představuje jedno z měřítek, která budou "ve hře" při hodnocení rychlosti přibližování jednotlivých zemí Evropské unii. Pokud jde o nás, my usilujeme o spolupráci se všemi svými sousedy a zeměmi regionu, už z vlastního zájmu, nechceme však být zajatci regionu, ani si nepřejeme, aby se regionální spolupráce stala samoučelnou.

Vážené dámy a pánové,

dnes, rok po volbách, na počátku nového století a tisíciletí, vystupuje Chorvatsko před tvář světa jako mladý stát. Existujeme teprve deset let, neseme si dosti těžkou hypotéku uplynulého desetiletí, ale jsme pevní ve své orientaci na demokracii a euroatlantické integraci.

Ty integrace jsou naším přáním, naším cílem, ale i naším údělem.

Myslím, že se nemýlím, řeknu-li, že i tady se naše cesty stýkají. Chorvatsko i Česká republika jsou transformující se země, mají stejné strategické cíle. Sjedená Evropa, ať si o ní myslíme cokoli, je naším konečným cílem, protože lepší prostě neexistuje. Právě proto mi připadá vhodné ukončit tento výklad výzvou k ještě intenzivnější spolupráci, k vzájemné pomoci.

Hluboce věřím, že si při budování demokratické společnosti i na cestě do sjednocené Evropy mohou Česká a Chorvatská republika navzájem pomáhat a že z toho obě mohou mít užitek. My vaši pomoc očekáváme a svou vám nabízíme.

Právě proto, že víme, že k demokracii a k Evropě neexistuje alternativa! A právě proto, že jsme si jisti, že demokratické Chorvatsko a demokratická Česká republika ve sjednocené Evropě mohou být partnery - k vzájemnému prospěchu a v oboustranném zájmu.

Doufám, že i moje návštěva v České republice přispěje k vytváření podmínek pro budování takového partnerství a že i tento můj výklad vám pomohl lépe pochopit problémy, s kterými se potýká naše země a z nichž mnohé nejsou cizí ani vám v Česku. Doufám také, že se mi podařilo vás přesvědčit o odhodlání Chorvatska vytrvat na cestě, po které se vydalo a v které bude pokračovat - navzdory všem potížím i možnému odporu.

Děkuji vám!